

PROFILUL DEMOGRAFIC ROMÂNESC ȘI DIMENSIUNEA CULTURALĂ

THE ROMANIAN DEMOGRAPHIC PROFILE AND CULTURAL DIMENSION

Amalia Venera TODORUȚ

prof. univ. dr. Universitatea "Constantin Brâncuși,, din Târgu-Jiu

ABSTRACT. IN THIS PAPER WE DISCUSSED ASPECTS RELATED TO THE ROMANIAN DEMOGRAPHIC PROFILE AND ITS IMPLICATIONS ON THE CULTURAL DIMENSION OF THE ROMANIAN SPACE. THE OBJECTIVES OF THE PAPER WERE TO CAPTURE THE CONSEQUENCES OF THE DEMOGRAPHIC DECLINE, THE EFFECTS OF POPULATION AGE STRUCTURE DETERIORATION AND THE MOBILITY PHENOMENON IN AN INCREASINGLY INTERCONNECTED SOCIETY, MORE AND MORE DEVELOPED, MORE DYNAMIC WITH TWO CHARACTERISTIC FACES - SUCCESS BY CAPITALIZING ON THE INCREASINGLY ACCESSIBLE KNOWLEDGE AS A RESULT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES, BUT ALSO SOCIAL FAILURE. THE PROCESS OF INCREASING MOBILITY, IMMIGRATION IN RELATION TO DEMOGRAPHIC DECLINE HAS BEEN ANALYZED DURING THE WORK, TRYING TO EXPLAIN THEIR IMPACT ON NATIONAL IDENTITY.

THE INVESTIGATIVE METHOD USED WAS THE DOCUMENTARY AND COMPARATIVE ANALYSIS WHICH INCLUDED: PAPERS FROM THE LITERATURE; ARTICLES, STUDIES, EXPERT REPORTS ON QUALITY OF LIFE IN RELATION TO DEMOGRAPHIC CHANGES AT NATIONAL AND EUROPEAN LEVEL.

KEYWORDS: KEYWORDS: DEMOGRAPHIC DECLINE, NATIONAL IDENTITY, VALUES, KNOWLEDGE.

Introducere

Declinul demografic al României este o realitate dură și consecințele sale subestimate. Numărul, ritmul de creștere, evoluția componentelor sporului natural și a emigrației externe, structura demografică, durata medie a vieții, nivelul de instruire, dau profilul demografic al unei populații. Putem vorbi de o criză demografică latentă, caracterizată prin ruperea echilibrului dintre intrări și ieșiri, (pe cale naturală și prin migrație) și instalarea unui dezechilibru de durată, însoțit de apariția unor factori și mecanisme determinante noi.

Procesul de globalizare, privit ca un motor al dezvoltării, profunde transformările din societate și economie au schimbat nu numai profilul demografic al țării, dar au schimbat și valorile, normele și instituțiile sociale, politice și culturale, creând tensiuni și conflicte. Câștigătorii și învinșii globalizării depind de modul în care globalizarea este urmată.

Calitatea vieții exprimată prin indicii dezvoltării umane este un factor decisiv care influențează nu numai profilul demografic al unei țări, dar și valorile, culturile, comportamentele, atitudinile și chiar identitatea națională.

Declinul demografic, ca fenomen social și ca rezultat al unor procese economice, politice, sociale își pune amprenta supra identității naționale, „așa cum” fiecare tip de proces de construire a identității conduce la un rezultat specific în constituirea societății, (Manuel Castells, 2004).

Incursiune în procesul demografic

Scăderea numărului populației poate fi rezultatul, distinct ori cumulat, al mai multor mecanisme: o migrație externă negativă mai mare decât creșterea naturală; o creștere a mortalității și situarea ei la un nivel superior celui al natalității; o scădere a natalității și menținerea ei la un nivel inferior celui al mortalității. Toate acestea poartă amprenta fenomenelor de natură economică, politică, socială.

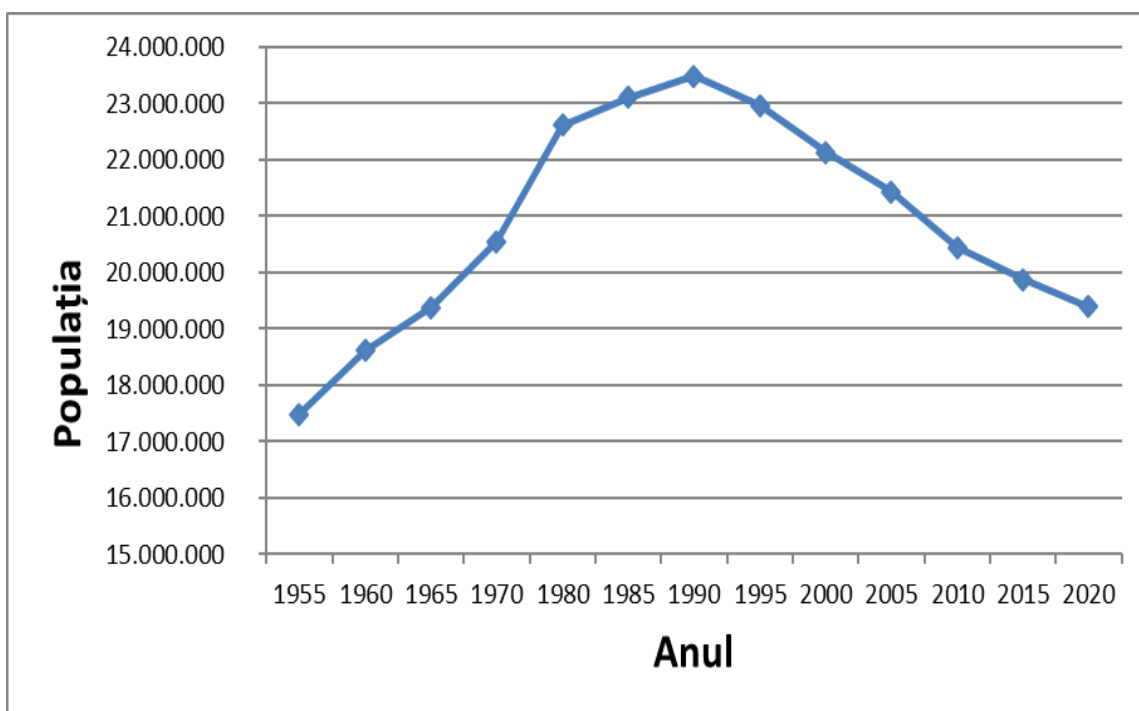
O scurtă incursiune în analiza declinului demografic se evidențiază în tabelul nr.1:

Tabel nr.1-Evoluția principalilor indicatori privind populația României (2018-1970)

Anul	Populația	Rata modificării %	Schimbarea anuală	Emigranții	Vârsta medie	Rata de fertilitate	Populația Urbană %
2018	19580634	-0,50%	-98672	-30000	41,6	1,49	60,2
2017	19676306	-0,50%	-98777	-30000	41,6	1,49	59,9
2016	19778083	-0,50%	-98538	-30000	41,6	1,49	59,6
2015	19876621	-0,56%	-112745	-59999	41,3	1,48	59,2
2010	20440347	-0,94%	-198134	-154930	39,4	1,45	57,6
2000	22128128	-0,74%	-167397	-122000	34,9	1,34	53,6
1995	22965111	-0,45%	-104852	-104000	33,9	1,51	53,8
1990	23489373	0,33%	77145	-40000	32,6	2,22	53,0
1985	23103646	0,43%	89335	-40000	31,6	2,26	49,2
1980	22611971	0,86%	189266	-20000	30,4	2,55	45,6
1970	20548911	1,18%	233869	-400	30,6	2,87	39,9

Sursa: adaptare worldometers (www.worldometers.info, 2017)

Se observă așadar scăderea dramatică a populației de la 22.611.971 în anul 1980 la 19.580.634 în anul 2018. Cea mai mare scădere a numărului populației a fost în 2010, când se observă și cel mai mare număr de emigranți de 154930, de 5,16 ori mai mare decât în 2016, 2017 și 2018. Asistăm de asemenea și la o creștere a vârstei medii de la 30,4 în 1980 la 41,6 în 2018, iar ponderea populației urbane a crescut în același interval de timp de la 45,6% la 60,2%, aceasta ca o consecință a dezvoltării economice, a creșterii calității vieții.

Figura nr.1 – Declinul demografic al României în perioada 1955-2020

Sursa: adaptare worldometers (www.worldometers.inf, 2017)

O previziune a declinului demografic al României în perioada 2020-2050 este prezentată în tabelul următor:

Tabel nr.2- Previziunea privind evoluția populația României (2020-2050)

Anul	Populația	Rata scăderii %	Schimbarea anuală	Emigranții	Vârsta medie	Rata de fertilitate	Populația Urbană %
2020	19388362	-0,50%	-97652	-30000	43,0	1,54	60,9
2025	18926996	-0,48%	-92273	-15000	44,5	1,58	62,5
2030	18464237	-0,49%	-92552	-8000	45,4	1,62	64,3
2035	17973608	-0,54%	-98126	-8000	46,7	1,65	66,3
2040	17463110	-0,57%	-102100	-8000	47,6	1,68	68,4
2045	16935314	-0,61%	-105559	-8000	47,8	1,70	70,6
2050	16397352	-0,64%	-107592	-8000	48,0	1,72	72,6

Sursa: adaptare worldometers (www.worldometers.inf, 2017)

Și aceste date evidențiază scăderea accentuată a populației României de la 19388362 în anul 2020 la 16397352 în 2050, cu o rată negativă a schimbării de 0,64%. Se observă de asemenea scăderea numărului de emigranți, stabilizându-se la un număr de 8000 pe an. Vârsta medie crește de la 43 ani în anul 2020 la 48 ani în anul 2050, iar procentul populației

urbane ajunge la 72,6% în anul 2050, ca urmare a îmbunătățirii indicatorilor privind calitatea vieții.

La nivel european analiză previzională îmbracă aspecte reliefate în tabelul următor:

Tabel nr.3 Previziunea privind evoluția populația Europei (2020-2050)

Anul	Populația	Rata scăderii %	Schimbarea anuală	Emigranții	Vârsta medie	Rata de fertilitate	Populația Urbană %
2020	743390045	0,07%	515217	1058329	42,7	1,62	74,7
2025	742543943	-0,02%	-169220	856909	43,9	1,66	75,6
2030	739455618	-0,08%	-617665	910942	45,1	1,69	76,7
2035	734559259	-0,13%	-979272	911942	46,2	1,72	77,8
2040	728823373	-0,16%	-1147177	911941	46,9	1,75	79,0
2045	722641296	-0,17%	-1236415	911939	46,9	1,77	80,1
2050	715721014	-0,19%	-1384056	911898	46,6	1,78	81,2

Sursa: *adaptare worldometers* (www.worldometers.inf, 2017)

Din analiza datelor reiese trendul descrescător al populației de la 743390045 în anul 2020 la 715721014 în anul 2050, an de an înregistrându-se o rată negativă. De asemenea se observă creșterea vârstei medii de la 42,7 ani la 46,6 ani, ceea ce sugerează și un proces de îmbătrânire a populației cu toate consecințele ce decurg din acest amplu și profund proces.

Aspectele de natură economică, socială, politică au determinat în România, dar și în celelalte țări ale Europei de est declinul demografic, prin scăderea ratei natalității, creșterea fenomenului de migrație externă, creșterea ratei mortalității.

Deosebit de relevant este și analiza profilului demografic pornind de la indicii dezvoltării umane, evoluția populației, vârsta medie și speranța de viață, evidențiind modul în care calitatea vieții determină modificări, atât în structura pe vârste, cât și în ceea ce privește speranța de viață, conform tabelului nr.4.

Tabelul nr.4 -Trendul populației conform Raportului dezvoltării umane -2016 (HDR)

Țara	IDU	Poz.	Total populație		Rata anuală medie %	Populația 2015			Vârsta medie	Speranța de viață
			2015 Mil.	2030 Mil.		Sub 5 ani	15-64 ani	Peste 65 ani		
Norvegia	0,949	1	5,2	5,9	1,350	0,3	3,4	0,9/19%	39,1	81,7

Germania	0,926	4	80,7	79,3	0,1	3,4	53,2	17,1/ 23%	46,2	81,1
SUA	0,920	10	321,8	355,8	0,8	19,7	213, 2	47,6/ 16%	38	79,2
Marea Britanie	0,909	16	64,7	70,1	0,6	4,1	41,7	11,5	40	80,8
Japonia	0,903	17	126,6	120,1	-0,1	5,3	77	33,3/ 28%	46,5	83,7
Franța	0,897	21	64,4	68,8	0,5	3,9	40,2	12,3/ 21%	41,2	82,4
Polonia	0,855	36	38,6	37,2	0,0	2,0	26,8	6/ 17%	39,6	77,6
Ungaria	0,836	43	9,9	9,3	-0,3	0,5	6,7	1,8/ 20%	41,3	75,3
România	0,802	50	19,5	17,6	-0,8	0,9	13,1	3,4/ 19,5	42,1	74,8

Sursa: *Human Development Report 2016*

Se observă astfel că țările cu un indice al dezvoltării umane mare și deci cu o calitate a vieții ridicată, populația are un trend crescător, iar speranța de viață este ridicată.

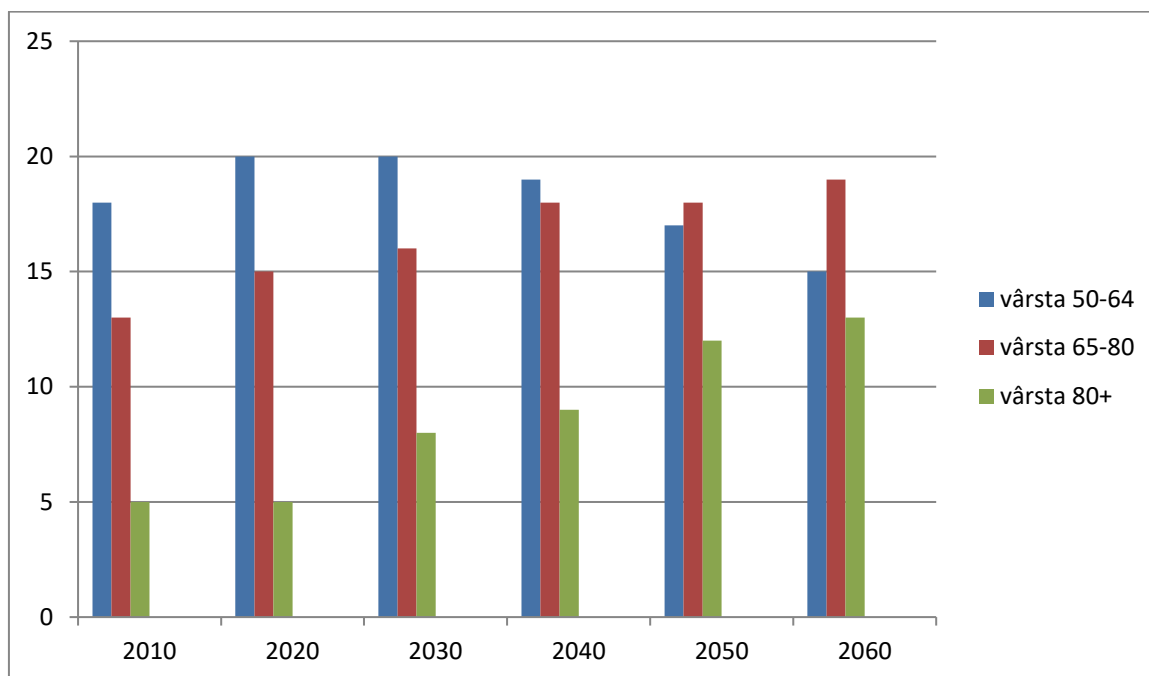
Nedorți dar necesari, imigranții vor juca un rol important în economia țărilor dezvoltate. Germania va trebui să importe în 2020, aproximativ 1 milion de imigranți de vârste active, iar în Japonia se vorbește despre primirea a 500000 de coreeni anual cu retrimiteră lor acasă după 5 ani. (Drucker P., F., 2004)

Fațeta demografică a declinului îmbracă două dimensiuni: pierderea directă și, mult mai important, efectele în timp ale deteriorării structurii pe vârste. Diminuarea populației tinere produce modificări și mai mari, chiar și numai pentru faptul că nu s-a mai înregistrat un asemenea fenomen din perioada decadentă a Imperiului Roman. În toate țările dezvoltate, dar și în China și Brazilia, actuala rată a natalității se situează mult sub rata medie a nașterilor de 2,2 copii născuți vii pe cap de femeie aptă de reproducere, ceea ce conduce și la creșterea fenomenului de imigrare. Datorită reducerii în continuare a populației tinere apar și noi modele de angajare, care atrag și mențin în activitate un număr tot mai mare de persoane în vârstă.

Asistăm la o îmbătrânirea rapidă a populației fenomen global cu multiple dimensiuni, caracterizat prin schimbarea echilibrului între generații, reprezentând în același timp și o imensă provocare pentru viitor. Vorbim așadar de o îmbătrânirea demografică, care reprezintă o deplasare a structurii pe vârste a populației spre vârstele mature, fiind expresia unei tendințe ferme și de lungă durată de evoluție a colectivităților umane. Ea este determinată de procesul transferului demografic de la niveluri înalte ale natalității și

mortalității, specific societăților agrare, la niveluri scăzute ale natalității și mortalității, caracteristic societăților industriale și post industriale.

Schimbările cele mai dramatice sunt în prezent și în decada următoare, când accentul se deplasează spre segmentul de vârstă de peste 60 de ani, conform figurii nr.1:

Figura nr.1- Evoluția populația pe grupe de vârstă -2010=2060

Sursa: *Demography, active ageing and pensions, Social Europe Guige, volume 3, may 2012*

Procesul demografic de îmbătrânire a populației necesită un răspuns în timp util și bine planificat care să surprindă efectele social – economice, negative și eventuala transformare a provocării într-o oportunitate economică, capabilă să ofere perspective mai bune privind îmbătrânirea populației, atunci când este vorba de calitatea vieții și starea generală de sănătate.

Îmbătrânirea, deși una dintre cele mai mari provocări ale societății, care influențează economiile și societățile europene, trebuie să fie considerată o oportunitate, mai mult, decât o povară; o viziune pozitivă privind valorile persoanelor în vârstă și contribuția lor la dezvoltarea societății, abilitatea lor de a influența și beneficia de inovațiile centrate pe îmbătrânirea activă și sănătoasă.

Aceste abordări schimbă percepția noastră despre oamenii în vârstă, dincolo de poziția lor în societate, ca pacienți și beneficiari de prestații medicale. De asemenea ei ar trebui să fie considerați în egală măsură consumatori abilitați și participanți activi la viața societății și pe piața muncii, aducând valoare și prosperitate comunității în care trăiesc.

Aspectele culturale ale declinului demografic

În acest context, decurge procesul neîntrerupt de modelare și remodelare continuă a identității, ca răspuns la forțele sociale pluraliste, la curente culturale și contextele personale.

Identitatea are sensuri multiple, fiindcă în lumea de astăzi noi operăm într-o pluralitate de lumi sau realități diferite, scrie Peter Dahlgren (2007).

Una din cele mai puternice identități, atât la nivel individual cât și la nivel de grup sau comunitate, rămâne identitatea națională. Datele prin care se identifică membrii unei comunități naționale cu națiunea definesc un ansamblu de similarități de interese, credințe sau norme de viață, împărtășite de toate persoanele care aparțin aceluși grup. Identitatea poate deveni stereotip în discursul cotidian, cu toate că identitatea națională prezintă dificultăți de conceptualizare. (Ștefănescu, S. și Velicu A., 2006)

Putem spune că identitatea națională se definește prin trăsăturile proprii, am spune unice, ale unei națiuni, cum ar fi limba, cultura, religia, dar și prin respectarea obiceiurilor, tradițiilor, cutumelor specifice comunității naționale. (Schifirneț C., 2009)

Identitatea națională exprimă, de asemenea atitudini, mentalități și comportamente colective rezultate din apartenența indivizilor la un stat național. Doctrinile moderniste și postmoderniste pun în discuție oportunitatea statului național, pornind de la premisa integrării colectivităților naționale în structuri supranaționale, cum este, de pildă, Uniunea Europeană.

”Europenizarea actuală a statelor europene a venit după sute de ani de așezare statală națională. Cred că nici nu ar fi posibilă comunitatea europeană așa cum este concepută acum, dacă nu ar exista o foarte clară delimitare națională și statală. Iar acest proiect european nu cred că tinde spre devalorizarea ideii de națiune sau de identitate culturală națională, ci doar la o redefinire politică a ideii de independentă națională”.

Referindu-se la identitatea europeană, Manuel Castells afirmă că ”aceasta derivă din practici culturale și sociale împărtășite de europeni. Nu știm cum va fi această identitate europeană, dar pot fi create posibilitățile materiale pentru nașterea ei. Sunt deja mecanisme care acționează în spațiul Uniunii Europene. Acestea ar fi educația, internetul, politica lingvistică paneuropeană, politica media paneuropeană, mobilitatea geografică și o piață europeană a muncii, multietnicitatea și multiculturalismul, rețelele de organizații de afaceri, de asociații culturale, (Manuel Castells, 2004).

Un scurt istoric al unora dintre viziunile românești despre identitatea românească ne arată „un trend al reducerii identității la sufletul românesc”. (Schifirneț, C., 2001).

Fiecare gânditor a propus câte o formulă de descriere a realității etnice autohtone: „specific național” (G. Ibrăileanu), „spiritualitate românească” (Mircea Vulcănescu), „spirit românesc” (Nae Ionescu), „românismul” (C. Rădulescu-Motru), „spațiu mioritic” (L. Blaga), „fenomenul românesc” (M. Ralea), „ortodoxie” (N. Crainic), „suflet românesc” (C. Noica), „echilibrul românesc” (D. Stăniloae) etc.

O viziune nouă asupra identității românești sugerează M. Ralea (1997). El continuă teza lui Rădulescu-Motru despre identitatea în actualitatea societății românești, dar se alătură lui D. Drăghicescu, în punerea în pagină a unor defecte ale etnicului românesc. Caracteristica sufletului nostru național este adaptabilitatea, o structură sufletească intermediară între aptitudinea creatoare a occidentalului și resemnarea pasivă a orientalului, iar această trăsătură generează calitățile, dar și defectele românilor: „Căci adaptabilitatea e o sabie cu două tăișuri. Ea poate însemna evoluție, inteligenta, finețe, suplețe, progres, după cum poate însemna lașitate, duplicitate, șiretenie, superficialitate,,(Ralea,M.,1997)

Astăzi, când vorbim despre identitatea națională, trebuie să ne referim obligatoriu la contextul în care ea se afirmă, ca țară membră a Uniunii Europene. Uniunea Europeană presupune în sine o anume omogenitate și respectul pentru norme comune, de la Atlantic la Prut. Identitatea românească cunoaște modificări, în contextul în care românii li s-a deschis un orizont extraordinar, după aderarea țării la Uniunea Europeană, prin șansa de a putea călători sau de a studia oriunde în spațiul Uniunii. Așadar o nouă identitate națională este pe cale de a se constitui, ca urmare a apropierii românilor de spiritul european

Dacă în perioada antebelică vorbim de o identitate națională rezultată dintr-un specific național conferit de o Românie predominant rurală, astăzi există mai multe identități, în funcție de România la care ne raportăm: România euro navetiștilor, România societății de consum și România profundă. Ce-i leagă pe cei care fac parte din aceste Românii? Putem vorbi de o individualitate prin care oamenii încearcă să-și reafirme identitățile lor în contextul schimbărilor structurale din societatea actuală, care, iată, cuprinde nu doar numai categorii sociale sedentare, ci și un grup al migrațiilor permanenți în alte spații, grup de o anvergură necunoscută în istoria noastră.

Un aspect relevant rămâne modelarea caracterului și a identității la românii care lucrează în companii multinaționale. Managementul acestor companii se axează pe norme stabilite în alte culturi. Românii trăiesc o anumită tensiune, deoarece conduita lor trebuie să fie conformă cu normele instituționale ale companiilor. Însăși conduita acestor organizații în România este un argument pentru ideea că identitatea românească este un efect al unui anumit tip de modernizare. În țările cu o societate modernă stabilizată și consolidată, marile companii

internaționale se încadrează în regulile și normele moderne și, astfel, ele determină schimbări sociale reale, cu efecte concrete asupra tuturor categoriilor sociale și, în consecință, asupra întregii societăți, asigurând ordinea, echilibrul și stabilitatea socială. Aceleași companii au o altă conduită în spațiile non occidentale, fiindcă ele, de fapt, nu mai țin seama de normele modernității. Cu certitudine, ele introduc, în acele societăți, elemente ale modernității care susțin scopurile lor. În schimb, în România, mijloacele lor de acțiune sunt diferite, eludându-se, nu de puține ori, pentru obținerea unui profit cât mai rapid, principiile modernității: libera concurență, economia de piață reală, crearea bunăstării pentru toți, transparența, justiția și echitatea socială.

Pe de altă parte vorbim de așa zisă ”boala românească,, (Romanian disease), de care se contaminează străinii, mai bine zis managerii, care sunt plăcuți impresionati de România deși se așteptau la o situație mai delicată, ca urmare a imaginii proaste a țării noastre . Impresia generală pe care o transmit acești manageri este că le e greu să se despartă de România și dacă ne referim la cartea Sandrei Pralong putem spune că sunt „mai români decât români”.(Pralong,S.,2008)

Noi românii încă mai punem accent pe relațiile interumane de la serviciu, mai mult chiar decât pe obiectivele noastre profesionale, fapt care-i descumpănește pe occidentali. Cu toate acestea, în ultimii ani există o tot mai mare convergență, în condițiile internaționalizării tot mai puternice, a valorilor culturale autohtone către cele vest-europene.

Sugestivă este și relația dintre mobilitatea și societatea cunoașterii.

Societatea cunoașterii este prin esență o societate a mobilității, iar această mobilitate trebuie privită în raport cu locul în care cineva trăiește, în raport cu ceea ce face cineva, în raport cu apartenența cuiva. Oamenii nu mai au ”rădăcini,,. Oamenii nu mai au „vecinătate” care să delimiteze locul în care trăiesc, ceea ce fac și chiar ”problemele ,, pe care le pot avea.

Societatea cunoașterii este prin definiție, o societate competitivă; în condițiile în care toată lumea are acces la cunoaștere, toți trebuie să-și cunoască locul, să se perfecționeze sau să aspire la ceva. Este o societate în care se pot realiza mult mai mulți oameni ca înainte. Este de asemenea o societate mult mai bogată decât a putut visa să fie societatea anterioară, dar și eșecurile sunt o prezente, fie că este vorba despre sărăcie, despre droguri etc. dar mai ales de pierderea valorilor profunde. (Drucker, P.,2010)

Concluzii

Realitățile demografice ale României, ca de altfel și a celorlalte țări din Europa nu sunt identice. Delicata problemă a migrației internaționale este una sensibilă, în care dimensiunea demografică se îmbină cu cea economică și politică. Fiecare țară înțelege să-și elaboreze propria politică în materie de populație, în funcție de realitățile demografice, sociale, economice și culturale.

Circumstanțele actuale, caracterizate prin multiplicarea schimburilor, deschiderea frontierelor, creșterea masivă a circulației oamenilor și ideilor, pun sub semnul întrebării concepțiile tradiționale asupra identității. De aceea trebuie să construim, să dezvoltăm și să învățăm modalități de conviețuire într-o pluritate a culturilor.

De asemenea, globalizarea cu toate fațetele ei, interconectarea și interdependența tot mai puternică a economiilor care generează și o mișcare continuă a persoanelor, a produselor, dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor informaționale și comunicaționale, toate acestea, schimbă echilibrele demografice, schimbă valori, schimbă culturi și chiar identități. În goana pentru o viață mai bună riscăm să ne pierdem rădăcinile, felul nostru de a fi, sufletul românesc.

Bibliografie

1. Castells, M., The construction of european identity. *Statement prepared for the European Presidency of the European Union*http://www.chet.org.za/download/4008/CASTELLS_2004_European_Identity.pdf,
2. Dahlgren, P., Civic Identity and Net Activism: the Frame of Radical Democracy, în: Dahlberg and E. Siapera, eds. (2007) *Radical Democracy and the Internet*. London: Palgrave MacMillan, http://www.ceu.hu/polsci/brownbag_papers/0607/PeterDahlgren.doc.
3. Drucker P., F., *The Essential Drucker*, Editura Meteor Press, București, 2010
4. Drucker P., F., *Managementul viitorului*, Editura ASAB, București, 2004,
5. Pralong S., *Mai români decât românii*, Editura Polirom, București, 2008
6. Ralea, M., *Fenomenul românesc*, ediție de Constantin Schifirneț, București, Editura Albatros, 1997, p. 90.
7. Schifirneț C., Identitatea românească în contextul modernității tendențiale, *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XX, nr. 5–6, p. 461–480, București, 2009
8. Schifirneț, C., *Geneza modernă a ideii naționale: Psihologie etnică și identitate românească*, București, Editura Albatros, 2001.

9. Ștefănescu, S., Velicu, A., *National și/sau european? reprezentări sociale ale identității în societatea românească actuală*, București, Editura Expert, 2006, p. 16–17.
10. Xxx Human Development Report http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
11. Xxx <http://www.worldometers.info/population/>
12. xxx *Demography, active ageing and pensions, Social Europe Guige, volume 3, may 2012*, [http:// EUEMP12A-1201%20-%20Social%20Europe%20Guide%20-%20Accessible%20\(1\).pdf](http://EUEMP12A-1201%20-%20Social%20Europe%20Guide%20-%20Accessible%20(1).pdf).